

Milvia Gulešić Machata

Više od rječnika osobnih imena – priča o nama

Ankica Čilaš Šimpraga, Dubravka Ivšić Majić i Domagoj Vidović. 2018.

Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena.

Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

U jesen 2018., u vrijeme najvećega hrvatskoga sajma knjiga, Interlibera, jedna je knjiga u hrvatskoj javnosti pobudila veću pozornost no što to obično knjige čine, barem kada je riječ o stručnim knjigama s određenoga jezikoslovnoga područja. To je *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* autora Ankice Čilaš Šimpraga, Dubravke Ivšić Majić i Domagoja Vidovića koji je uredila jedna od autorica, Ankica Čilaš Šimpraga, a izdao Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena izrađen je u sklopu projekta Baza suvremenih hrvatskih imena, a prvi je hrvatski opći rječnik osobnih imena napravljen prema suvremenim zahtjevima onomastičke struke. Polazište za izradu rječnika čine službena osobna imena s podacima o broju nositelja svakoga imena, dobivena od Državnoga zavoda za statistiku, prema Popisu stanovništva Republike Hrvatske iz 2011. godine. Imena s više od deset nositelja bilo je 5563, a imena s manje od deset nositelja ne objavljuju se radi zaštite osobnih podataka. U Rječniku suvremenih hrvatskih osobnih imena obrađena su imena koja imaju sto ili više nositelja, te neka imena s manje od sto nositelja koja su kulturološki važna ili pak potrebna da bi se definirala imena s više od sto nositelja.

Pisanje rječnika, znamo to i svi mi koji ih ne pišemo, ali se njima često služimo, nije lak posao – zahtijeva s jedne strane preciznost, dosljednost u obradi svake natuknice, provođenje svih leksikografskih pravila, a s druge veliku količinu znanja, entuzijazma i ustrajnosti da se prevali dugačak put od prve natuknice do ukoričine knjige. O tome autori ovoga rječnika ne pišu, ali se lako iščitava sa svake stranice rječnika. Leksikografska obrada osobnih imena umnogome se razlikuje od leksikografske obrade ostalih riječi u nekom jeziku, pa tako rječnički članak sadrži sljedeće podatke: osobno ime u kanonskome liku, genitiv i dativ imena, definiciju imena, njegovu etimologiju, podatke o broju nositelja, podatak o čestoci, sociolingvističke podatke o imenu, imenske istovrijednice u stranim jezicima, kao i podatak o tome kada nositelji toga imena imaju imendan. Za razliku od ostalih rječnika hrvatskoga jezika, u ovome se rječniku na riječima ne bilježe naglasci jer su u Hrvatskoj potvrđeni različiti naglasni ostvaraji nekih imena, a autori rječnika nisu imali normativističku namjeru. Sa stajališta norme nisu definirali ni imena s pravopisnim pogreškama (poput *Srečko* ili *Zvijezdana*), polazeći od načela da se službena imena moraju poštivati i da ih nitko nema pravo mijenjati, osim njegova nositelja, no i tada je obvezna zakonska procedura. Što se pak tiče gramatičkih podataka, iza natuknice u nomina-

tivu navodi se genitiv osobnih imena te dativ ženskih osobnih imena na *-e* i *-o*. Za područno ograničena imena (naprimjer *Maro*, *Vlaho*), navode se standardnojezični i područni genitivni i dativni oblici. Opisnim dijelom definicije u rječničkome članku određuje se podrijetlo imena – narodno ili inojezično. Imena koja nisu temeljna, već su izvedena, definiraju se tvorbeno, to jest navodi se od kojega je temeljnoga imena to određeno ime pokraćeno, izvedeno i slično. Ako ime ima više definicija, sve su navedene i grafički obilježene radi lakšega snalaženja. Najstarija hrvatska osobna imena preuzeta iz drugih jezika definiraju se prema kulturnim krugovima iz kojih potječu: to su svetačka, biblijska, biblijsko svetačka i muslimanska imena. Autori su uložili velik trud i u to da se podrijetlo imena odredi što preciznije, pa se posebno zahvaljuju projektnim suradnicima koji su rječniku pridonijeli podatcima o prvim povijesnim potvrdama obrađenih imena, za što je bilo potrebno istražiti mnogobrojna povijesna vrela, kao i etimološkim podatcima. U definiciji se dakle navodi jezik iz kojega osobno ime potječe, a poneka su imena u hrvatski jezik ušla iz više jezika pa se u tim slučajevima navodi i više od jedne etimologije. Rječnik donosi iznimno vrijedne podatke o broju nositelja i kvalifikaciju čestoće, pa su autori rječnika prema broju nositelja kvalificirali imena kao veoma rijetka (manje od 100 nositelja), rijetka (100–500 nositelja), razmjerno rijetka (500–1000 nositelja), srednje česta (1000–5000 nositelja), česta (5000–10 000 nositelja) i veoma česta (10 000–20 000 nositelja). A kako osobno ime nikada nije obična riječ koja posreduje značenje, već je iznimno kompleksan sociolingvistički znak, u *Rječniku suvremenih hrvatskih osobnih imena*, uz podatke o čestoći i zemljopisnome prostoru na kojem je ime zastupljeno, donose se i povijesni podatci o vremenu, ponekad i o mjestu, prve potvrde osobnoga imena. U tome se dijelu rječničkoga članka, koji će mnogim korisnicima rječnika biti posebno zanimljiv, donose i tumačenja o motivaciji nadijevanja imena, primjere o poznatim nositeljima koji su mogli biti poticaj za imenovanje i širenje imena, naprimjer sveti (kao *Gašpar*), kraljevi (kao *Maksimilijan*) i vitezovi (kao *Oliver*). Velik su poticaj imenovanju i širenju nekih imena dali likovi iz književnih djela, no ne samo iz strane književnosti, kao naprimjer neprežaljena Petrarcina Laura ili pak Shakespeareova Julija – i domaći su pisci pridonijeli popularnosti nekih imena, pa se tako ime *Dora* počelo širiti i zbog čitanosti romana *Zlatarovo zlato*, a *Ljubica* zbog istoimene drame Augusta Šenoe. Mnogo je u ovome rječniku takvih podataka koji su ne samo potrebni za razumijevanje rječničkih natuknica, nego i iznimno zanimljivi, pa će zasigurno pridonijeti da se ova knjiga ne čita samo kao rječnik – već i kao štivo nazaobilazno u produbljivanju znanja iz opće kulture. Vrlo su korisni, a (ponovno) i izuzetno zanimljivi kulturološki podatci o imenskim istovrijednicama u stranim jezicima. U rječničkom se članku donose etimološke istovrijednice za engleski, njemački, francuski, španjolski, talijanski, mađarski, češki, poljski, slovački, slovenski, bugarski, makedonski, srpski i ruski jezik. Iz toga se vidi koliko se određeno ime proširilo, znači kojim je kulturnim krugovima pripadalo. Posljednji je podatak u rječničkome članku imendan. U prošlosti je kalendarsko načelo bilo jedan od osnovnih kriterija pri izboru imena. U nekim kulturama, inače bliskima hrvatskoj

kulturi povijesno i geografski, kao što su naprimjer mađarski i slovački kulturni prostor, imendani imaju značajnije kulturološko značenje nego u Hrvatskoj (obavezno se čestitaju prijateljima i kolegama, a ubilježeni su i u mnoge svjetovne, ne samo vjerske kalendare), no autori u Predgovoru iznose podatak da je i u Hrvatskoj još uvijek prisutno nadijevanje imena prema kalendarskom načelu. Navođenje imendana u rječniku, priznaju autori, bio je zahtjevan zadatak jer su u različitim hrvatskim katoličkim kalendarima ti podatci neujednačeni. U vezi s oblikovanjem rječničke natuknice ovdje možemo zaključiti da su autori izvršno obavili opsežan, minuciozan i u stručnom smislu izuzetno zahtjevan posao, ali i da su osmislili natuknice koje će svojom zanimljivošću – koja proizlazi iz same građe, ali u velikoj mjeri i iz načina na koji je ta građa oblikovana – potaknuti korisnike da u rječniku pročitaju ne samo one natuknice koje ih se izravno tiču jer daju podatke o imena njihove djece, rodbine, prijatelja i njih samih, već i one za kojima isprva nisu tragali. Jer koju god stranicu ovoga rječnika namjerno ili nasumce otvorili, naći ćemo više od rječničkih natuknica – naći ćemo priču o jednom zemljopisnom i kulturnom prostoru i njegovim ljudima te priču o povezanosti toga kulturnoga prostora s drugim prostorima i nekim drugim ljudima s kojima dijelimo važan dio sebe samih, svoja imena.

Uz sam rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena (str. 71–288), knjiga sadrži vrlo informativan Predgovor, zatim bogat popis od oko 150 vrela, popis literature, popis kratica i odrednica te tri znanstvena poglavlja o imenima koja ovaj rječnik čine još vrijednijim prinosom suvremenom hrvatskom jezikoslovlju i leksikografiji. Prvo je takvo poglavlje *Jezično podrijetlo suvremenih hrvatskih osobnih imena* Dubravke Ivšić Majić u kojem autorica piše o imenima narodnoga i imenima stranoga podrijetla. Imena narodnoga podrijetla neizvedena su, složena, izvedena ili pokraćena. Imena stranoga podrijetla jesu imena biblijskoga podrijetla, imena biblijsko-svetačkoga podrijetla, imena svetačkoga podrijetla, muslimanska imena, imena grčkoga podrijetla, imena podrijetlom iz latinskoga i romanskih jezika, imena iz slavenskih jezika, imena iz mađarskog jezika te ostala imena stranoga podrijetla. Drugo je poglavlje, pod nazivom *Predslavenska i slavenska imenska baština*, napisala Ankica Čilaš Šimpraga koja objašnjava što je ljudima oduvijek bila motivacija za nadijevanje imena svojim potomcima, zatim piše o predslavenskoj imenskoj baštini, o promjenama repertoara osobnih imena nakon pokršćavanja Hrvata, o najčešće nadijevanim osobnim imenima u Hrvatskoj u 20. stoljeću, o povijesnim potvrdama suvremenih hrvatskih osobnih imena, o načelima nadijevanja imena i osobnim imenima blizanaca. Poglavlje je to koje izravno upotpunjuje sam rječnik i koje je nužno za razumijevanje obrađene rječničke građe. U trećem poglavlju pod naslovom *Zaboravljena i rijetka imena* njegov autor Domagoj Vidović obrazlaže zašto je suvremeni fond osobnih imena nemoguće potpuno razumjeti bez pogleda u prošlost i znanja o povijesnom fondu osobnih imena. A na kraju samoga rječnika suvremenih hrvatskih osobnih imena na četrdesetak je stranica u trostupčanom rasporedu dan abecedni popis hrvatskih osobnih imena s brojem nositelja (većim od 10) prema Popisu stanovništva Republike Hrvatske 2011. godine.

Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena izazvao je, kako smo već rekli u uvodu ovoga prikaza, znatnu pozornost onoga dijela hrvatske javnosti koji prati novosti na području izdavaštva. Izišao je točno trideset godina nakon *Rječnika osobnih imena* Mate Šimundića koji je, u vrijeme kada je objavljen, bio obvezni dio svake ozbiljnije kućne knjižnice, baš kao rječnici stranih jezika, rječnik stranih riječi, enciklopedije, leksikoni i slične knjige koje su uvijek pri ruci i u koje često zavirujemo. Takvu sudbinu svakako treba poželjeti i novom rječniku hrvatskih imena, a za to su razlozi mnogi. Neki će korisnici u njemu pronaći korisne i zanimljive informacije o vlastitom imenu ili imenima bliskih ljudi, dok će drugima poslužiti da se lakše odluče koje će ime nadjenuti svojem potomku. Također, može biti koristan izvor svima koji se bave pisanjem, naprimjer autorima raznih udžbenika pri izboru imena za likove koji se u njima pojavljuju, kao i književnicima. Svakako će rječnik zainteresirati i sve one koje zanima vlastita povijest jer je širi uvid u prošlost teško zamisliv bez znanja o imenima pripadnika nekoga naroda. A nadamo se da će se ovaj rječnik, osim na policama hrvatskih knjižnica te kućnih biblioteka, naći i na policama inozemnih slavističkih i kroatističkih odsjeka te kod svih onih koji se, profesionalno ili iz različitih privatnih razloga, bave hrvatskom kulturom i koje ona zanima. Teško je zamisliti segment nematerijalne baštine koji je više srastao s nekim narodom nego što su to osobna imena njegovih pripadnika, stoga je ova knjiga više od rječnika osobnih imena – ona je priča o nama samima.